

Egy tolmács véleménye a Műszaki Értelmező Szótár sorozatról

Nemrégiben a jó kezdeményezésekkel gyakran jelentkező Magyar Elektrotechnikai Egyesület tanácskozást hívott össze a Műszaki Értelmező Szótár 31. kötetének társadalmi bírálatára. Meglepetés volt számomra ez a tanácskozás, ugyanis tudomásom szerint a Műszaki Értelmező Szótár sorozatban 1958 óta eddig már napvilágot látott 35 kötet, de most került sor először írásbeli vagy szóbeli elemzésre. Ez egyébként nem csoda, hiszen szótárkritika hazánkban sajnos nincs. Nincsenek művelői, nincs sajtóorgánuma. Jól-rosszul megjelentetjük szótárainkat, ha elfogynak, újra kiadjuk őket /rendszerint ugyanazokkal a hibákkal/, anélkül, hogy munkálkodtunk volna tökéletesítésükön.

Nagyjából ez a helyzet akkor, amikor olyan sokat beszélünk a nyelvtudás jelentőségéről, iskolai és iskolán kívüli nyelvoktatásunk fejlesztéséről, a tudományról mint termelőerről, szellemi exportunk létfontosságáról, külkereskedelmünk nagy arányáról a nemzeti jövedelem biztosításában stb.

Ilyen körülmények között azt hinné az ember, mindent elkövetünk annak érdekében, hogy korszerűsítsük, sőt a lehető legjobbra tegyük a nyelvi kommunikációt, a nyelvtanulás eszközeit, technológiáját.

Erről azonban szó sincs! Vegyük pl. a szóban forgó szótársorozatot. Ennek igen nagy érdeme az, hogy egyáltalán létezik. Ha nem lenne, ez ürt jelentene műszaki kultúránkban. De mindez nem jelenti azt, hogy nem lehetne sokkal jobb is.

Konferenciatorlmács vagyok, aki nem horgonyozhat le egy téma mellett, nem ismerhet annyira egy-egy szaknyelvet, mint a fordító, tehát kénytelen éjjelét-nappalát szótárakkal tölteni, hiszen hetenként új témákkal kerül szembe, sorsa állandó fejtágítás, nem csoda, ha ezt a legmegfelelőbb eszközök segítségével kívánja végezni.

Nos, milyennek képzelem el egy tolmács a jó szótárt? naprakésznek; olcsónak; könnyen kezelhetőnek; érdeklődést keltőnek; könnyen, gyorsan oktatónak; szabatos tartalmúnak; megbízhatónak.

Elegendő tehát-e ezeknek a követelményeknek egy több célú szótár? Aligha!

A műszaki értelmező szótárak több célú szótárak. Egy ilyen szótár egyszerre értelmező szótár és fordítási szótár.

Sajnos a hibrid ez esetben korántsem tartalmazza az összeházasított fajták legjobb tulajdonságait. Nem vitatjuk az egységes magyar műszaki és tudományos terminológia fontosságát, de vajon mérlegeltük-e kellőképpen, hogy a hibridben feltétlenül az értelmező jellegnek adjunk uralkodó szerepet? Vajon többen kíváncsiak-e hazánkban a fogalmak pontos értelmezésére, mintsem azok idegen nyelvi megfelelő-

jére? Azaz valóban többen használnak-e egy ilyen fajta szótárt értelmező szótárként, mintsem fordítási szótárként?

Gondolom, egy ilyen tárgyú felmérés a fordítási szótár javára dőlne el.

Vegyük sorba a feltételeket:

A sorozat első kötetét 16 évvel ezelőtt adtuk ki. Ez ma már semmiképpen sem naprakész. Megértettük, hogy a műszaki és tudományos forradalom éveiben az irányítástechnika kötet 14 év alatt elavult, - kiadtuk újra. Ha a következő kiadással újra 14 évet akarunk várni, akkor azt hiszem az időszerűség csupán illúzió.

Az idegen nyelvű kommunikáció lehetőségét a tömegek közé akarjuk vinni, kutatói szintről technikai, sőt diákszintre. A diákok zsebéhez van-e mérve a füzetenkénti 40-50 Ft-os ár? Megtettünk-e mindent annak érdekében, hogy a kiadás olcsóbb legyen? Pedig ennek annyi lehetősége van, hogy csak győzzünk válogatni belőle.

A kettőnél több nyelvű szótár árukapcsolás. Ha fogpasztát akar, vegyen szappant is. Ezt csinálják az Elsevierék, ezt az NDK-beli VEB Verlag Technik nehézsúlyú szótáraival, ezt a különféle KGST szótárak, és eddig még senki sem vizsgálta meg, hogy jó-e ez így. Szűk polcainkra mázsaszámra vesszük azokat a nyelvi információkat, amelyekre egész életünkben nem lesz szükségünk. A számunkra felesleges nyelvek felesleges helyet foglalnak el, helyesebben elveszik a helyet számunkra értékes információk elől. Akinek két idegen nyelvre van igénye, az vegyen két szótárt, akinek háromra, az vegyen hármat. De csak az ... Másnak pedig ne kelljen feleslegesen pénzt kiadnia.

A sorszámra-kereső szótár eleve nem könnyen kezelhető, még kevésbé az oldalszámra-kereső szótár. Utóbbi háromszor annyi időt igényel, mint a kétnyelvű. Nem akarom számokkal meghökkenteni az olvasót, ki számítható, hogy ez az apróság hány elpocsékolat munkáorát jelent évente népgazdasági szinten. Vajon lehet-e ezt papirtakarékossággal vagy kiadói érdekekkel indokolni?

Mit értek érdeklődést keltő alatt? Henry G. FREEMAN-re, az ó nagyszerű szótáraitra gondolok, amikor ezt a szót használom. Ugy lehessen a szótárt olvasni, mint egy regényt, sőt szakmát és nyelvet tanulni belőle. /Ne mosolyogjunk, a szenvedélyes szótárolvasók között nagy nevek is akadnak./ Itt a terjedelemnek is szerepe van, - minél szűkebb területet dolgoz fel a szótár, minél vékonyabb, annál könnyebben válhat a szakmájuk iránt érdeklődők "olvasmányává". Ebből következik, hogy pl. a tolmácsok egyáltalán nem örültek, amikor a kémia dupla, a híradástechnika tripla kötetre sikerült. Meggyőződése, hogy az utóbbit fel lehetett volna bontani legalább 5-6 kisebb kötetre.

Legyen a szótár könnyen, gyorsan oktató: ahol lehet, használjuk fel a vázlatrajzokat, a tördelés, a tipografizálás minden korszerű lehetőségét, mindenekelőtt pedig fogalmazzunk világosan, szabatosan, magyarul.

A szabatos szerkesztésű szótárban ne legyen se több, se kevesebb, mint amit a legtöbben keresnek benne. Nem hiszem, hogy a kémiai kötetben bárkinek is szüksége lenne egy ilyen meghatározásra, hogy "a víz - azt mondja - szintelen, szagtalan, íztelen folyadék". Ugyanakkor az üzemszervezés, üzemgazdaság c. kötetből joggal elvárna az ember, hogy legalább a cinádó szavak /az üzemszervezés, az üzemgazdaság/ definícióját és idegen nyelvű fordítását tartalmazza.

Utoljára említem a legfontosabb tulajdonságot, a megbízhatóságot. Ideje lenne elvetnünk azt a gyakorlatot, hogy magyar szójelöltákat használatával fordítsunk idegen nyelvre, vagy fordítva, és így álljon össze a szótár. Az lenne az ideális gyakorlat, ha magyar szójelöltákat gyűjtenénk Magyarországon megjelent művekből, idegen nyelvű szójelöltákat külföldön megjelent művekből, és második lépésként a kettőt párosítanánk. Lehetőleg magyar, illetve idegen nyelvű értelmező szótárak stb. alapján készült kommentárok kíséretében. /Rámutatva a koncentrikus, illetve egymást részben átfedő tartalmakra, a szinonimák használatára stb./

Ez a munka aligha képzelhető el idegen nyelvű szakszerkesztő lektorok bevonása nélkül, - mégpedig a szavak szigorú értelmében. /Ezek semmiképpen sem tévesztendőek össze a magyarországi anyanyelvi lektorokkal! / Erre az igazságra is kezdünk rájönni, erről tanuskodik a 35. kötet, ennek szerkesztésében már orosz szakszerkesztő lektor is közreműködött.

Mindezek után hogyan képzeljük el a műszaki értelmező szótárak kiadását?

Folytatnánk az értelmező résznek mai formájában történő vagy esetleg ábrákkal gazdagított megjelentetését, de egységesebb szerkesztéssel. Idegen nyelvek nélkül.

A kiadó és az érdekelt egyesület közös munkával külön mellékletként jelentetnének meg olcsó papíron, fogyó anyagként magyar szójelöltákat, idegen nyelvű és párosított szójelöltákat /oda-vissza/, kommentált párosított szójelöltákat - minél szűkebb témákban, minél gyakrabban /de legalább csillaggal jelölnék meg azokat a szócikkeket, amelyeknek értelmezése már benne van az értelmező szótárban.

Ez a módszer lehetővé tenné, hogy felhasználjuk a folyóiratok, illetve a rendezvények legújabb nyelvű anyagát. Így olyan nyersanyagot kapnánk, amelyet nagyon jól tudnánk hasznosítani az értelmező rész - egymást ritkábban követő - új kiadásaihoz.

Hogy mindez gyökeres változást jelentene a sorozat kiadásában? Illyesmire már volt példa. Három év és 13 szótár kiadása kellett ahhoz, hogy megállapítsuk: a szótár végén a "négy nyelvű szószeretet"-re értelmezés használnak nincs szüksége.

A 35. kötet után reméljük, nem riadunk vissza lényegbevágóbb változtatástól sem.

Javítani való a sorozatban bőségesen akad. Az új kiadások előkészítése műszaki szakembereknek, fordítóknak, tolmácsoknak egyaránt

feladata. A társadalmi bírálatot célzó tanácskozásokat nem lehet elég korán meghirdetni. Ha hibára vagy hiányosságra bukkanunk a kötetekben, jegyezzük fel hátul a "Megjegyzés"-lapokon, és így bármily későn kapjuk is a meghívót, mindig kész anyaggal mehetünk el az értékelő tanácskozásra. Ha pedig elegendő megjegyzésünk gyűlt össze, akár egy cikket is megereszthetünk. Így elkezdődhetne a régen igényelt szótár-kritikai munka - mondjuk - a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás hasábjain.

Mindezt nem avatott lexikografus írta le, hanem az idegen nyelvek közember használója. Az igazi szakemberek nyilván több okosat tudnak erről a kérdéstről, örülnék, ha cikkemmel sikerülne tollragadásra készíteni őket. Minden jóindulatu, de bíráló megállapításom ellenére - amelyeket kívánságra gazdag példaanyaggal tudok alátámasztani - azért azt is hozzá kell tennem, hogy könyvespolcomon nagy örömmel látom szaporodni a Műszaki Értelmező Szótár színes kis kötetait.

Ez a sorozat megérdemli, hogy használhatóbbá, hozzáférhetőbbé, tökéletesebbé tegyük.

Ponghó István

A könyvárak emelkedése

Köztudott, hogy a könyvek ára emelkedik, de a British Library Lending Division-ban mégis felszisszentek a könyvtárosok egy 724,06 dolláros számla kézhezvételekor. Az ugyanis egyetlen könyvről szólt. Főleg azon csodálkoztak, hogy az összegből a könyv ára 10 dollár volt, és a többi - 714,05 dollár - kezelési költség. Majd a rejtély megoldódott: a számlát számítógéppel készítették!

/BLL Review, 2.k. 1.sz. 1974. p.27./

